

Aranka György a könyvtárakról

A magyar felvilágosodás korának egyik legvonzóbb, tevékeny és bátor szellemű egyénisége Aranka György (1737—1817) volt. Az utókor megbecsülését nem verseivel, színműveivel vívta ki (ezek nem érnek a korszak jelesebb költői alkotásainak nyomába), hanem fáradhatatlan kulturális szervező munkájával. Bessenyei akadémiai tervétől ösztönözve, Aranka György alapította meg 1793-ban Marosvásárhelyen az Erdélyi Magyar Nyelvmívelő Társaságot, mely néhány esztendő működése alatt sokat tett a magyar irodalom és színjátszás, a történeti és más tudományok művelése és népszerűsítése érdekében, és az évtizedekkel később létesült Magyar Tudós Társaság (Akadémia) előzményének számít.

A Nyelvmívelő Társaság tervezetét Aranka György 1791-ben dolgozta ki, és röpiratban közzé is tette. A Társaság feladatának az anyanyelv kiművelése mellett a „világosodás” terjesztését mondja. „Sok derék megvilágosodott értelmű fő, nemes, városi, világi, papi, férfi és asszonyi renden levő személyek voltak eleitől fogva, és vagnak ma is nemes nemzetünkben és hazánkban, és nem volt, sőt nincsen ma is, bátorkodom azt mondani, hogy nincsen ma is az a világosodás nemes hazánkban... A hazára nézve mintegy idegen palánta volt és ma is az mind a tudomány, mind a világosodás: nem hazai... Olyan volt, mint mikor a setét kamarába egy lyukacsán eresztetik be a világ: ahová süt a bébocsátott sugár, ott világ van, másutt setéség.” Ahhoz, hogy a felvilágosodott tudomány a nép körében is elterjedjen, különböző intézményekre van szükség.

Ezek közt Aranka György nagy szerepet szán a könyvtáraknak. Ha „a szép mesterségeknek (irodalom) és tudományoknak... műhelyt akarunk állítani hazánkban, szükséges a megkívántató könyvesházaknak, bibliothékáknak felállítását”. A Nyelvmívelő Társaság tehát mindenekelőtt gondoskodik a maga könyvtárának létesítéséről, melybe „nemcsak minden magyar könyvek megszerzettetének lassan-lassan, hanem azoknak különböző kiadásai is megjegyeztetének. E szavakkal Aranka a bibliográfiai munka megindulását sürgeti; emellett a Társaság központi könyvtárának irodalmi irányító szerepet is szán: az újabb könyvek „a társaság tagjai által vizsgáltatának meg mind tárgyakra és kidolgozásokra, mind pedig a nyelvre nézve. A tárgy röviden adatnék elő, a könyv esmértetése végett, mint a Journal Encyclopédique-ban. A rostálás adatnék hozzá, mint a jénai tudós újságokban; és az folyó levelek által tétetnék közönséggé bizonyos időben.” Íme az első magyar könyvtári folyóirat terve!

Megtaláljuk Aranka György röpiratában a könyvtárak szakosításának gondolatát is. Azt javasolja, hogy a Társaság járassa a külföldi tudományos folyóiratokat, s „ezekből a tudomány és mesterségbeli idegen új termékeknek, az új könyveknek becsit jórészt megismervén, a legszépít s javát hozassa meg, mind azokból, mind az úgynevezett klasszikus könyvekből állítson egy jó bibliothékát”. Meglepő itt, hogy Aranka milyen nagy gondot fordít a szakszerű szerzeményezésre! Fölsírmerte a hungaricák gyűjtésének fontosságát is, és ezt a munkát egy másik könyvtárra kívánta bízni: „Igyekezzék (a Társaság) hazánk és nemzetünk viselt dolgairól írót, amennyiben lehet mind, minden válogatás nélkül megszerezni egy külön bibliothékába, ezeknek egy értelmes lajstromot készíttetni s kiadni és így őket megismertetni.”

Mindez a tudományos és irodalomfejlesztő munka programja; emellett Aranka nem feledkezett meg az olvasás elterjesztésének, megkedveltetésének feladatáról sem. „Igyekezzék a társaság annak is módját találni, hogy ezen társaságon kívül, kivált abban a helységben, melyben a társaság fészke leszen, de ha lehet, idővel más fővebb helyeken is, egy más, úgynevezett *olvasó társaság* állíttassék fel, és annak költségin olvasó szoba tartassék, ahol minden hazai és külső jobb újságok és hónapos levelek, merkurok, journalok, sőt az újabb kézben forgó aprólékos írásocskák is (a felvilágosodás röpirat-irodalma!) meglégyenek és olvastathassanak, és amely szobának thékájából, ha kiknek úgy tetszenék, olvasás végett az olvasókönyvek bizonyos mindennapi fizetésért házaikhoz kiadatnának.”

Külön bibliothékát kívánt fölállítani Aranka a szépem számára, s buzdította az írókat, hogy fordítsanak „szép tiszta folyóbeszéddel” mennél több művészi becsű munkát, mely alkalmas arra, hogy a nők kedvelt olvasmánya legyen.

A magyar jakobinus mozgalomtól megrémült bécsi kormány szigorú intézkedései és az anyagi támogatás hiánya megakadályozták, hogy Aranka György nagy tervei valóra váljanak, de övé az érdem, hogy elsőnek dolgozott ki átfogó javaslatot a magyar könyvtárügy megszervezésére, s abban a tudományos és a közművelődési igényeknek egyaránt helyet biztosított.

Lányi Kamilla